‘Stuyvesant: grootste slavendrijver?’

Onderstaand artikel van dezelfde strekking verscheen onlangs in het tijdschrift ‘Archiefvriend’

Onder bovengenoemde bombastische titel publiceerde wijlen Al Peterson in 2002 een artikel over de vermeende rol van Stuyvesant in de zeventiende-eeuwse mensenhandel. Volgens deze auteur zou de directeur van Curaçao tijdens zijn bestuursperiode duizenden slaven in de ‘concentratiekampen’ Zuurzak en Groot Sint Joris hebben opgesloten om ze onder controle te houden voordat zij naar andere gebieden werden verkocht. Peterson beriep zich op studies die weinig wetenschappelijke waarde hebben.

DOOR RONALD DONK

Peter Stuyvesant FOTO'S ANTILLIAANS DAGBLAD

Eind 2011 en begin 2012 verschenen er in de Curaçaose pers heel wat ingezonden brieven over de naamgeving van het Peter Stuyvesant College. De voorstanders van de verandering van de ‘besmette’ naam wezen op de zeer omstreden Stuyvesant als de grondlegger van het slavendepot op het eiland in de jaren 1642-1645 en eigenaar van tientallen slaven. Andere auteurs beweerden zonder enige bewijslast of feiten dat Stuyvesant ‘de logistieke infrastructuur’ voor de handel uit Afrika voorbereid heeft. Ook de veelschrijver Hartog schreef over de slavenkampen Zuurzak en Groot Sint Joris in de tijd van Stuyvesant, terwijl hij geen relevante bronnen vermeldde (Hartog 1993: 60).

Wie al deze publicaties nog eens rustig naleest en analyseert, moet tot de conclusie komen dat de meeste auteurs meer redeneren vanuit hun emotie dan vanuit hun ratio en niet uit zijn op historische interpretaties op basis van betrouwbare bronnen en feiten. Wat ook opvalt, is dat veel beweerd wordt zonder dat de primaire bronnen bestudeerd zijn en dat terwijl alle kennis over Stuyvesant en zijn mogelijke betrokkenheid bij de slavenhandel uit drie bronnen te halen is. Een van de recente bronnen is een database van alle Nederlandse slavenschepen. Volgens deze bron was het eerste slavenschip dat de St. Annabaai binnenvoer ‘De Bontekoe’ in 1657 met 191 tot slaafgemaakte Afrikanen (www.slavevoyages.org).

Met de onderstaande reactie wil ik aantonen dat het collectieve geheugen van een volk door ongenuanceerde artikelen en ongefundeerde beweringen nadelig beïnvloed kan worden. Daarom ga ik eerst na wat we van Stuyvesant weten in verband met de slavenhandel en of we een historisch antwoord op de volgende vraag kunnen geven: ‘speelde Stuyvesant een relevante rol in de Nederlandse slavenhandel en legde hij de ‘logistieke infrastructuur’ voor het slavendepot op Curaçao?’

In 2010/2011 was een deel van de leerlingen van het Peter Stuyvesant College tegen de voorgestelde naamsverandering.

Van marinebasis tot slavencentrum

Stuyvesant was van 1635 tot 1639 in dienst van de West-Indische Compagnie (WIC) in Brazilië. Ongetwijfeld maakte hij in deze jaren de slavernij van dichtbij mee en was hij net als de meeste van zijn tijdgenoten niet tegen de slavernij. In 1639 werd hij benoemd tot commies koopmanschappen of proviandering op Curaçao. Drie jaar later werd hij directeur en vervulde deze functie tot 1645. In de bekende bronnen van toen wordt veel beweerd over zijn koppigheid, autoritaire handelswijze, zijn militaire operaties vanuit het eiland, maar niets over zijn betrokkenheid bij de slavenhandel (Curaçao Papers 1640-1664).

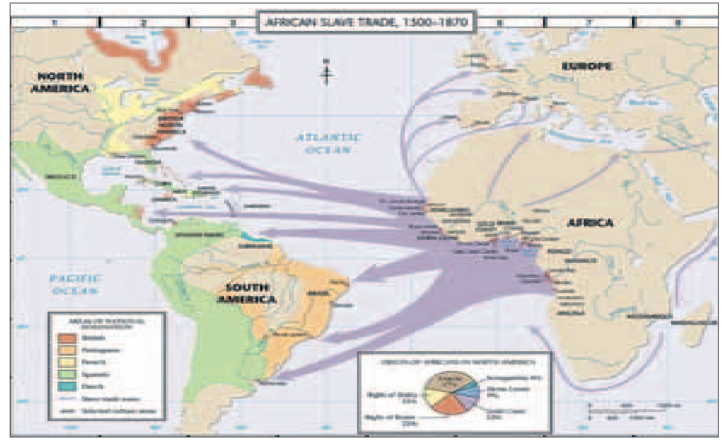
Tijdens het directoraat van Stuyvesant waren er al Afrikanen op het eiland. In 1641 werd er van ‘zwarten’ op het eiland gesproken, maar nog niet van een geregelde slavenhandel. Uit de verslagen van 1643 blijkt dat ongeveer veertig Afrikaanse slaven werkzaam waren in de tuinen van de Compagnie om het personeel van voedsel te voorzien. Was er door de droogte te weinig werk in de landbouw dan werden zij onder militaire begeleiding naar Bonaire vervoerd om een tijd in de zoutpannen te zwoegen (Curaçao Papers: 240-3, 260, 282).

De Compagniesdienaren in hogere functies hadden wel enkele slaven in de huishouding, want een deel van deze groep was dat in Brazilië gewend. Waarschijnlijk waren deze slaven via de kaapvaart in de Caribische regio op het eiland terechtgekomen. In 1641 vonden de Heren Negentien van de WIC dat het eiland alleen geschikt was als verzamelplaats voor de verkoop van buitgemaakte slaven van Portugese schepen in de Caribische Zee. Dit besluit had echter niet veel effect, want de schreeuw om slaven in Brazilië was zo groot dat daar een betere prijs per slaaf te krijgen was (Emmer 2000: 39-44).

De vestiging van een slavendepot of de aanleg van winstgevende plantages op Curaçao was in de jaren 1634-1657 niet mogelijk. De WIC was in de jaren 1645-1654 verwikkeld in een geldverslindende oorlog tegen de Portugese opstandelingen in Brazilië en kon door de oorlog van de Republiek met Spanje tot 1648 geen legale handel op Spaans Amerika drijven. Stuyvesant ondernam daarom in 1642-1644 verschillende militaire expedities tegen de Spanjaarden naar Maracaibo en Sint Maarten. Stuyvesant adviseerde de WIC in 1645 om Curaçao maar zo snel mogelijk op te geven, omdat het eiland commercieel en wat de landbouwproductie betreft weinig perspectieven bood.

Pas na het verlies van Nederlands Brazilië in 1654 besloot de WIC de Benedenwindse Eilanden te behouden. Bovendien was de vestiging van een slavencentrum op het eiland pas mogelijk na de oplossing van meerdere logistieke problemen zoals een goede verdediging van de haven, een regelmatige aanvoer van voedsel uit het buitenland, de aanleg van Compagniesplantages, het aantrekken van kolonisten voor de verbouw van voedsel en het zoeken naar afzetmarkten voor Afrikanen in de regio (Curaçao Papers: 320-347).

De slavenschepen van de WIC voeren tot 1654 voornamelijk naar Nederlands Brazilië waar een zeer grote vraag was naar arbeidskrachten voor de suikerplantages. Uit onderstaande tabel blijkt heel duidelijk dat Curaçao bij het vertrek van Stuyvesant eind 1644 nog geen enkele rol speelde in de slavenhandel en dat er toen nog geen plannen waren om een slavendepot op het eiland te beginnen. Pas vanaf 1657, dertien jaar na zijn vertrek van het eiland, zou dat veranderen want in 1657 kwamen de eerste twee slavenschepen aan. De werkelijke grootschalige vermeerdering van schepen die Curaçao met hun menselijke koopwaar aandeden vond plaats in de jaren na 1666.

De vaarroutes van de slavenhandel.

De grote doorbraak voor een economisch gunstige ontwikkeling van de Curaçaose slavenmarkt kwam in 1662. In dit jaar ging de WIC een overeenkomst aan met de Genuese asentistas Grillo & Lomelino om via Curaçao slaven te leveren aan Spaans Amerika. In 1662 kwam maar één slavenschip van de WIC aan, maar in de jaren 1663/1664 voeren dertien schepen met slaven de haven binnen; in de jaren 1665/1666 zakte de slavenhandel in door de oorlog met Engeland. Een werkelijke grootschalige vermeerdering van schepen en tot slaafgemaakten vond plaats van 1667 tot 1674 met 130 schepen (zie tabel). De man die deze ontwikkelingen in opdracht van de bewindhebbers van de WIC mogelijk maakte was niet Stuyvesant maar vicedirecteur Matthias Beck (1655-1668). Beck nam zonder overleg met zijn meerdere in Nieuw-Nederland rechtstreeks contact op met de Kamer van Amsterdam over alle zaken betreffende de slavenhandel.

Beck was de verantwoordelijke intermediair ter plaatse voor zijn opdrachtgevers in Amsterdam; hij zette zich in om van het eiland een slavendepot te maken. Aan Stuyvesant hoefde hij op dit punt geen verantwoording af te leggen. Vanaf 1655 drong Beck op de invoer van Afrikanen aan, omdat naar zijn mening maar een klein deel (twintig) van de aanwezige slavenbevolking tot zware arbeid in staat was. In juli 1657 schreef hij naar Amsterdam dat hij bezig was met onderhandelingen met Spaanse kooplieden om illegaal Europese goederen en eventueel slaven te leveren aan Spaans Amerika. In 1660 vermeldde hij dat twee Spaanse schepen uit Cadiz Willemstad aandeden om slaven te kopen, maar dat er geen slaven beschikbaar waren. Particuliere eigenaars verkochten toen 62 slaven aan de Spanjaarden. In augustus 1664 waren er wel 600 Afrikanen beschikbaar voor doorvoer maar in de twee daarop volgende jaren was er een groot tekort aan slaafgemaakten voor de verkoop (Curaçao Papers: 327-349).

Ontwikkelingen in Nieuw-Nederland

In de periode 1646-1665 was Stuyvesant directeur-generaal van Nieuw-Nederland en de kolonie Curaçao. Heeft hij misschien vanuit Nieuw Amsterdam een rol gespeeld in de bevordering van de Curaçaose slavenhandel? Uit zijn correspondentie met de Amsterdamse bewindhebbers en Beck blijkt zijn invloed maar minimaal geweest te zijn, omdat hij in de hiërarchie van de WIC een ondergeschikte was. Zo vroeg hij in de jaren 1651-1654 aan de Amsterdamse bewindhebbers toestemming om slaven direct uit West-Afrika te laten halen; in 1655 kwam het eerste schip met Afrikanen in Nieuw Amsterdam aan, maar tot 1665 gebeurde dat niet meer. Van Curaçao werden in de jaren 1657-1665 ongeveer 400 slaven aan Nieuw Amsterdam geleverd. De WIC vond de te maken winsten door de geringe economische behoefte aan slaven in de noordelijke kolonie te laag. In ruil voor slaven, zout en paarden ontving het eiland uit Nieuw-Nederland vooral levensmiddelen en timmerhout (Correspondence 1647-1653: 144-158). Stuyvesant had tijdens zijn bestuur in Nieuw-Nederland weinig aandacht voor Curaçao omdat hij veel tijd moest besteden aan interne conflicten met de kolonisten en aan militaire acties tegen de indianen en de Zweden. Hij was als directeur van Nieuw-Nederland maar zijdelings betrokken bij de slavenhandel. Hij was met 40 Afrikanen wel de grootste slavenbezitter in de kolonie, maar om hem ‘de grootste slavendrijver van de Amerika’s’ te noemen is zwaar overdreven en dat staat haaks op de gevonden feiten. Evenmin was hij de grondlegger van het slavendepot op Curaçao in de jaren 1642-1665. De logistieke infrastructuur voor de slavenhandel op het eiland is in opdracht van de Amsterdamse bewindhebbers door Matthias Beck ontwikkeld. Over de daden van Stuyvesant als bestuurder en militair in Nieuw-Nederland lopen de meningen onder historici nogal uiteen: was hij een schurk of een held? Wat de slavenhandel op Curaçao betreft was hij geen leidende figuur. Aan docenten, journalisten en historici op grond van deze gevonden feiten de taak het bestaande, foutieve collectieve geheugen over Stuyvesant ten aanzien van de slavenhandel bij te stellen.

Ronald Donk is historicus en oprichter van Stichting Onderzoek en Onderwijs Nederlandse Cariben (Stichting OONC) in 2008 in Zwolle, Nederland.

De slavenhandel van de WIC naar verschillende gebieden van 1596 tot 1674

Jaren	1596-1634	1634-1654	1655-1660	1661-1666	1667-1674	Totaal
Aantal schepen naar						
Pernambuco	2	106	-	-	-	108
Spaanse gebieden	3	6	22	13	8	52
Caribisch gebied	1	7	14	21	18	61
Curaçao	**0**	**0**	**13**	**17**	**72**	**102**
Suriname	-	-	-	-	19	19
0verig en onbekend	6	15	8	5	13	47
Totaal aantal schepen	**12**	**134**	**57**	**56**	**130**	**389**
Aantal slaven op Curaçao aangekomen			**3,503**	**4,082**	**16,97**	**24,555**

N.B.: de gegevens zijn uit de genoemde database en de berekeningen zijn van mij; zie ook Postma 1990: 35.

Literatuurverwijzing

Gehring, Ch. en Schiltkamp, J. eds., Curacao Papers 1640-1664, New York 1987.
Gehring, Ch. ed., Correspondence 1647-1653. New Netherland Documents Series,vol XI, Syracuse 2000. Transatlantic Slave Database (www.slavevoyages.org). Emmer, P.C., De Nederlandse slavenhandel 1500-1850, Amsterdam 2000. Hartog, J., De geschiedenis van twee landen, Zaltbommel 1993.
Page, W., The Dutch Triangle. The Netherlands and the Atlantic Slave Trade 1621-1664, New York 1997.
Postma, J., The Dutch in the Atlantic slave trade 1600-1815, Cambridge 1990.1